

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-014
назди Донишгоҳи давлатии молия ва
иқтисоди Тоҷикистон (734067,
Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Душанбе,
кӯчаи Нахимов 64-14)

Тақризи

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи молия ва суғуртаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Улугҳочаева Хосият Рауфовна ба диссертатсияи Муминзода Абдукарим дар мавзӯи «Мукаммалгардонии танзими давлатии фаъолияти суғурта дар шароити муосир: назария, методология ва амалия (ҷанбаҳои институтсионалии он)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самти илми дархостшаванда. Кори диссертатсионӣ ба бандҳои зерини шиносномаи кормандони илм аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 - Молия, муомилоти пул ва қарз, 7. «Бозори хизматрасонии суғуртавӣ»: 7.1. «Тамоюлотӣ муосири ташкил ва амалкарди низоми суғурта ва бозори хизматрасониҳои суғуртавӣ» 7.2. «Асосҳои назариявӣ ва методологии ояндабинӣ ва мониторинги рушди суғурта ва бозори хизматрасонии суғуртавӣ»; 7.3. «Танзими молиявӣ ва андозии рушд ва самаранокӣ амалкарди суғуртаи ҳатмӣ ва ихтиёрӣ»; 7.5 «Рушди низоми суғурта ва бозори суғурта дар шароити муосир»; 7.6. «Проблемаҳои назариявӣ ва методологии баланд бардоштан ва таъмини рақобатпазирии хизматрасонии суғуртавӣ ва ташкилотҳои суғуртавӣ»; 7.9. «Фаъолияти сармоягузорӣ ва сандуқи сармоягузори ширкатҳои суғуртавӣ», мутобиқат мекунад.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия. Танзими давлатии фаъолияти суғуртавӣ ташаккул ва инкишофи бозори самаранокӣ хизматрасониҳои суғуртавино фароҳам оварда, шароити заруриро барои фаъолияти ташкилотҳои суғуртавии шаклҳои гуногуни ташкилию ҳуқуқӣ, ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунӣ ҳамаи субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқии суғуртаро таъмин менамояд. Ҳамчунин, суғурта ҳамчун низоми институтҳо, яъне ташкилотҳо ва қоидаҳои баррасӣ мешавад, ки муносибатҳои суғуртавино танзим мекунанд. Суғурта қисми ҷудонашавандаи иқтисодиёт буда, ҳамеша барои ҳифзи хавфҳои эҳтимоли зарур аст. Новобаста аз тағйироти иқтисодӣ, он фаъолияти ҳудро идома медиҳад, зеро талабот ба суғурта ҳамеша боқӣ мемонад. Илова бар ин, суғурта аҳаммияти ҳудро дар ҳама гуна шароит нигоҳ медорад ва ба шароити нав мутобиқ мешавад.

Низоми рушдкардаи суғурта шартӣ зарурии таъмини рақобатпазирии иқтисодиёти милли мебошад. Он бояд аз ҷониби ташкилотҳои суғуртавӣ аз ҷиҳати молиявӣ устувор ва самаранок ва дигар субъектҳои фаъолияти суғуртавӣ, ки ўҳдадорҳои ҳудро дар назди суғуртакунандагон ва баҳрабардорон ба таври қатъӣ иҷро мекунанд, намояндагӣ кунанд. Суғурта

воситаи муассир барои ҳалли бисёр мушкилоти микро- ва макроиқтисодӣ мебошад. Маҳз ин зарурати танзими ҳамаҷониба ва самараноки давлатии суғуртаро муайян мекунад.

Бо назардошти аҳамияти стратегии ниҳоди мазкур, барои рушди иқтисоди миллӣ, мавзуи мавриди таҳқиқ қароргирифта, ҷавобгӯи талаботи муосир буда, дорои аҳамияти назариявӣ ва амалӣ мебошад. Ҳамчунин метавонад барои мукаммалсозии танзими давлатии фаъолияти суғуртавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода гардад.

Дарачаи навгонии илмӣ, таҳлили натиҷаҳои бадастовардан муаллиф ва сатҳи илмӣ натиҷаҳои нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда.

Чуноне дар диссертатсияи тақризшаванда қайд гардидааст, навгонии илмӣ он: “аз коркарди асосҳои назариявӣ методологӣ ва амалии танзими давлативу бозорӣ, комбинатсияи институтҳои танзими давлативу бозорӣ фаъолияти суғурта ва ташаккули концепсияи навсозии танзими молиявӣ дар асоси татбиқи муносибатҳои институтсионалӣ” иборат мебошад. Натиҷаҳои асосие, ки хосияти навгонии илмиро доранд, аз 10 банд иборатанд:

- моҳияти институти суғурта ва ҷойгоҳи он дар сохтори институтсионалии иқтисодиёт муайян ва ба мафҳуми «таъмини институтсионалӣ»-и бахши суғуртаи иқтисодиёт ва танзими давлатии он муқаррароти муаллифӣ ворид карда шудааст;

- ба системаи институтсионалӣ (маҷмуи меъёру қоидаҳо ва механизмҳои амалигардонии ҳадафу вазифаҳои дахлатпазирии давлат дар соҳа) таъки кардани танзими давлатии фаъолияти суғуртавӣ тасдиқ карда шудааст;

- дорои низоми институтсионалии пешрафта ва сохторбандишуда будани соҳаи суғурта (қонунҳо, қоидаҳо, принципҳои идоракунии ва танзимро дар бар гирифтани он) дар муқоиса бо дигар бахшҳои иқтисодиёт исбот шуда, барои таъмини самаранокии он зарур будани тақмили пайвасти усулҳои танзими давлатии таъкид шудааст;

- аҳамияти муҳим пайдо кардани масъалаи беҳтар кардани механизмҳои танзими давлатӣ ва бозорӣ дар шароити гузариш ба бозори рушдбанда, ки рушди бозорҳои молиявӣ, бахусус бозори суғурта яке аз нишондиҳандаҳои асосии он маҳсуб меёбад, асоснок карда шудааст;

- муқаррароти муаллифӣ ба мафҳуми устувории молиявии ташкилотҳои суғурта ворид карда шуда, усулҳои муҳимми танзими давлатии устувории молиявӣ дар асоси гурӯҳбандии нишондиҳандаҳои арзёбии устувории молиявии ташкилоти суғурта муайян ва исбот гардидааст;

- бо вучуди тамоюли равшани рушди фаъолияти суғуртавӣ ва хизматрасониҳои суғуртавӣ дар кишвар ҳанӯз ҳам ба сатҳи кофии рушд нарасидани он ишора шудааст;

- сабабҳои сатҳи пасти талабот ба хизматрасониҳои суғуртавӣ ошкор шудааст: а) аксарият эҳтиёҷи худро ба суғурта намебинанд, зеро онро барои зиндагии ҳаррӯза, масалан, барои эҳтиёҷоти асосӣ, лозим намешуморанд; б) сатҳи пасти эътимод ба ташкилотҳои суғуртавӣ; в) камбудии кадрҳои

баландихтисос дар ширкатҳои суғуртавӣ; г) мавҷудияти ҳолатҳои қаллобӣ дар соҳаи суғурта, ки эътимоди мардумро ба ин бахш зери шубҳа мегузорад; д) аҳолии ғоидаи ҳақиқӣ ва арзиши хизматрасониҳои суғуртавино суи дарк мекунад;

- модели миллии дар асоси ҳамоҳангсозии институтҳои танзими давлативу бозори фаъолияти суғурта дар асоси таснифи се намуди асосии танзими давлатии фаъолияти суғурта (либералии, маҳдудкунандаи механизмҳои бозор, танзими мутамаккизи давлатӣ) пешниҳод шудааст;

- ҳамчун шакли махсуси танзими муносибатҳои байни иштирокчиёни бозори суғурта амал кардани рақобат тасдиқ ва вазифаҳои *"танзим, тақсимот, навоарӣ, мутабиқшавӣ ва назорат"*-ро иҷро кардани он мушаххас ва алгоритми таҳлили институтсионалии фаъолияти суғурта дар асоси пайдарпаии мантикии «субъектҳо — фаъолият — қоидаҳо — арзёбӣ — оптимизатсия» пешниҳод гардидааст;

- модел - алгоритми сохторӣ ва мантикии танзими фаъолияти суғурта вобаста ба ташаккули шаклҳои нави институтсионалии дар бахши суғуртаи иқтисодии ҷумҳурии таҳия карда шудааст.

Дарачаи асоснокӣ ва эътимоднокии ҳулосаҳо ва тавсияҳои дар кор нишон додашуда. Муаллиф дар доираи таҳқиқоти асарҳои бунёдии олимони ватаниву хориҷиро роҷеъ ба танзими давлатии фаъолияти суғуртавӣ моҳирона истифода бурда, маълумоти марказҳои илмию таҳқиқотӣ, маводҳои конференсияҳои илмию назариявиро ҳамчун заминаи назариявӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст.

Докторант зимни таҳқиқоти диссертатсионӣ усулҳои иқтисодии таҳлилро ба таври васеъ истифода намуда, самтҳои афзалиятноки танзими давлатии фаъолияти суғуртавино асоснок намудааст. Ҳамчунин ҳулосаву пешниҳодҳо дар заминаи ҷамъоварии мавод, сохторбандӣ ва коркарди захираҳои иттилоотии дақиқ бо истифодаи воситаҳои технологияҳои иттилоотии муосирро ба даст овардааст.

Аҳамияти илмию амалӣ, иқтисодию иҷтимоии диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо онд ба истифодаи онҳо.

Истифодаи натиҷаҳои илмии кори диссертатсионии мазкур барои тавсеаи самаранокии танзими давлатии фаъолияти суғуртавӣ, фароҳам овардани фазои мусоид барои рушди низоми суғуртаи миллии хизмат хоҳанд кард. Натиҷаҳои бозътимод ва тавсияҳои илмӣ-методи диссертатсияро онд ба тақмили механизмҳои институтсионалии танзими фаъолияти ташкилоти суғуртавӣ ва рушди низоми хизматрасониҳои суғуртавӣ дар кишвар дар фаъолияти минбаъдаи Бонки миллии Тоҷикистон, доираи васеи ширкатҳои мавҷудаи суғуртавӣ, инчунин дар раванди таълим аз ҷанҳои *"Фаъолияти суғурта"*, *"Суғуртаи иҷтимоӣ"*, *"Танзими бозори суғурта"* дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ истифода бурдан мумкин аст.

Сохтори диссертатсия ва мазмуну мундариҷаи он. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсияи тақризшаванда мақсад ва вазифаҳои илмии дар нақшаи кор овардашударо муайян менамояд.

ташкilotи суғуртаро инъикос намуда, захираҳои суғуртавӣ дар ташкilotҳои суғуртавии Ҷумҳурии Тоҷикистон, даромад ва пулгузаронӣ барои захираи маблағи суғурта, ҳаҷми сармоягузори ташкilotи суғуртаро арзёбӣ карда принципҳои асосии фаъолияти сармоягузори ташкilotи суғуртавиرو асоснок кардааст. (С. 158-160)

Дар боби чоруми диссертатсияи тақризшаванда «Робитаҳои механизмҳои институтсионалии танзими давлативу бозорӣ дар фаъолияти суғурта», масъалаҳои таъмини институтсионалии инструментҳои иқтисодию бозории танзим дар фаъолияти суғурта, технологияи институтсионалии танзим ва асосҳои институтсионалии танзими давлатии рақобат дар соҳаи суғурта таҳқиқ шудааст (С.192-242).

Механизми танзими давлатӣ дар иқтисод, махсусан дар соҳаи суғурта, тавассути сохторҳо ва механизмҳои институтсионалӣ амалӣ мешавад. Ин механизмҳо маҷмуи қоидаҳо ва принципҳои ҳастанд, ки рафтори иштирокчиёни бозорро роҳнамоӣ мекунанд. Вобаста ба вазъи иқтисодӣ ва сатҳи рушди муносибатҳои бозорӣ, усулҳо ва шаклҳои танзим метавонанд фарқ кунанд ва натиҷаҳои гуногун ба бор оранд. Дар ин маврид муаллифи диссертатсия муносибати байни сохторҳои бозорҳои суғурта ва моделҳои танзими давлатӣ, ки таъминоти институтсионалии мувофиқро тақозо менамояд, пешниҳод намудааст. (С. 194).

Дар қори диссертатсионӣ барои таҳияи системаи муассири арзёбии таъсири танзим дар соҳаи суғурта, ба таҷрибаи байналмилалӣ тавачҷуҳ зоҳир гардида, муаллиф чор амалияи муфидро гурӯҳбандӣ кардааст, ки таъбиқи онҳо дар мамлакат ба мақсад мувофиқ аст:

1. Аввалан, таъсири танзим бояд мувофиқи принципи "харочот-манфиат" баҳогузорӣ шавад, ки манфиатҳои танзимро дар муқоиса бо хароҷоти он мепаївандад. Ин ёрӣ мерасонад, ки фаҳмем, ки танзим дар чӣ андоза ба беҳбудии вазъи иҷтимоӣ таъсир мерасонад.

2. Дуюм, дар арзёбии таъсири танзим, нишондиҳандаҳои миқдорӣ, ба монанди омор ва рақамҳо ва инчунин индикаторҳои пулӣ истифода мешаванд. Илова бар ин, бояд таъсири хатарҳои ғайримустақимро ба назар гирифт, ки метавонанд дар натиҷаи омилҳои манфии берунӣ, ба монанди бухронҳо ё тағйироти ғайричашиқмдошти бозорӣ ба вуҷуд оянд.

3. Сеюм, пеш аз ворид кардани тағйирот ба низоми танзим, зарур аст, ки таъсири онҳо дар тамоми сатҳҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ бодикқат арзёбӣ шавад. Ин таҳлил бояд на танҳо сатҳи умумии иқтисодро, балки ҳолати бахшҳои гуногун, рушди минтақавӣ ва фаъолияти ширкатҳоро низ дар бар гирад.

4. Чаҳорум, илова бар таҳлили таъсири иқтисодӣ, зарур аст, ки оқибатҳои иҷтимоии танзим низ ба таври қиддӣ баррасӣ шаванд. Аз ҷумла, бояд муайян карда шавад, ки он чӣ гуна ба сатҳи зиндагии аҳоли, тандурустӣ, сохтори иҷтимоӣ ва дигар ҷанбаҳои муҳими зиндагии мардум таъсир мерасонад. (С.216-226)

Муаллиф рақобатро дар бозори суғурта ҳамчун як шакли махсуси танзими муносибатҳои байни ширкатҳо ва ташкilotҳои суғуртавӣ баррасӣ

Кори диссертатсионӣ аз муқаддима, панҷ боби матни асосӣ, хулоса, феҳристи адабиёт иборат буда, мазмуну мундариҷаи асосии қор дар 341 саҳифаи ҷопи компютерӣ баён гардида, 42 ҷадвал, 15 диаграмма ва 16 расмро бо иттилооти оморӣ ва муқоисавӣ дар бар мегирад.

Боби якум «Асосҳои назариявӣ институтсионалии танзими фаъолияти суғурта» ном дорад, ки масъалаҳои омӯзиши суғурта ҳамчун институт, нақши он дар сохтори институтсионалии иқтисодиёт, хусусиятҳои хоси танзими давлатии суғурта, институтҳои танзими давлатӣ ва худтанзимкунии бозории он мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. (С.26-79).

Таъкид шудааст, ки суғурта қисми ҷудонашавандаи ҳар низоми иқтисодиву иҷтимоии ҷамъият мебошад, ки тибқи қоидаҳои иқтисоди бозорӣ амал мекунад. Аммо хусусиятҳои вижагӣ ва гуногунсамтию мураккабӣ ва бисёрпахлуии бахши суғуртаи иқтисодӣ, ки давраи тулонии таърихро паси сар кардааст, дар майдони илмӣ таваҷҷуҳи муҳаққиқон ва мутахассисони соҳаро ба худ кашидааст. Бахусус дар шароити рушди параметрҳои низоми иқтисоди бозорӣ таҳқиқи ҷанбаҳои гуногуни ташкили фаъолияти суғуртавӣ дар маркази диққати таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ ҷой гирифтааст. Дар ин ҷода бахусус масъалаи тавзеҳи моҳияти суғурта чун зухуроти иқтисодии махсус дар майдони баҳсҳои илмӣ қарор дорад. (С.27)

Муаллиф дар натиҷаи баррасии асосҳои назариявӣ институтсионалии суғурта, қайд кардааст, ки суғурта ҳамчун як қисми муҳими иқтисод ва иҷтимоиёт, инчунин омӯзиши асосҳои фаъолияти бозори хизматрасониҳои суғурта кумак мекунад, ки роҳро барои беҳтар кардани ҳамроҳангсозии байни институтҳои танзими давлатӣ ва бозорӣ таҳия намояд. Ин барои эҷоди системаи самараноки танзим, ки рушди устувори бозори хизматрасониҳои суғуртаро дар кишвар таъмин мекунад, зарур аст. Ҳамчунин барои шарҳи амиқ ва асоснокӣ мафҳуми «таъмини институтсионалӣ», тавассути таҳқиқи андешаҳо ва назарҳои гуногун, ҷаҳор равиши асосиро муайян кардааст:

1. Равиши ташкилӣ — ин ҷараёнҳои сохторӣ ва амалии муносибатҳои иқтисодӣ дар соҳаҳои мухталифро муайян мекунад. Яъне, дар доираи ин муносибатҳо, ташкилотҳо ва сохторҳои иқтисодӣ шиносоии функсияҳо ва раванди амалиётҳо муҳим мебошанд.

2. Равиши маъмурӣ ва фармонравӣ — ин ба идоракунӣ ва назорати давлат бо воситаҳои муфассал дахл дорад. Дар ин соҳа, шакл ва методҳои идораи давлатӣ муҳиманд, ки метавонанд самтҳои гуногуни сиёсӣ ва иқтисодиро таҳлил ва роҳнамоӣ кунанд.

3. Системаи танзими давлатӣ — ин маҷмуи тадбирҳо ва дастгирии давлатиро дар бар мегирад, ки барпо кардани меъёрҳои ҳуқуқӣ ва танзими фаъолияти иқтисодӣ дар доираи қонунҳо ва стандартҳои қабулшударо барои таъмини адолат ва самаранокии бозорҳо ва институтҳо дар бар мегирад.

4. Маҷмуи инструментҳо — ба ҷараёнҳои ҷамъоварӣ ва таҳлили иттилоот, ки ба иҷрои фаъолияти агентҳои иқтисодӣ дар низоми иқтисодӣ кумак мерасонанд, дахл мекунад. Ин инструментҳо барои қоркард ва таҳқиқи маълумот, инчунин барои қабули қарорҳои иқтисодӣ дар сатҳи баланд муҳим мебошанд. (С.30-31)

Дар диссертатсия сохтори институтсионалии танзим, эҷоди меъёрҳои ташаббусӣ ва созишҳои мутақобилаи иштирокдорони муносибати суғурта, агентҳои бозори хизматрасониҳои суғурта фаъолияти пурсамари субъектҳои бахши суғуртаи иқтисодиёт баррасӣ гашта, муаллиф шаклҳои таъмини ниҳодии низоми танзими фаъолияти суғуртавиرو асоснок намудааст. (С.46)

Муаллиф қайд кардааст, ки давлат дар соҳаи суғурта фаъолона иштирок мекунад, хизматрасониҳои суғуртаро тавассути ташкилоти суғуртаи давлатӣ пешниҳод мекунад. Аммо бо рушди муносибатҳои бозорӣ ва озодсозии иқтисодӣ нақши давлат дар ин соҳа тадриҷан кам мешавад. Ин бо он робита дорад, ки иқтисоди бозорӣ бештар нақши ширкатҳои хусусиро дар назар дорад ва даҳолати давлатро коҳиш медиҳад. Аз ин рӯ, давлат ҳузури худро дар бозори суғурта маҳдуд мекунад, ки ин бо асосҳои принципи иқтисоди бозорӣ ва рушди бахши хусусӣ мувофиқ аст. Чунин тамоюл бештар дар кишварҳои мутараққӣ ва рӯ ба тараққӣ сифати устувору фарогирро дорад. (С.73)

Дар боби дуюм «Ҷанбаҳои методологиву методии арзёбии самаранокии институтҳои танзими давлатии фаъолияти суғурта», самаранокии танзими давлатии бозори хизматрасониҳои суғурта, танзими давлатии устувории молиявии фаъолияти ташкилоти суғурта ва таъминоти зерсохторию иттилоотии танзими давлатии фаъолияти мазкур арзёбӣ гаштаанд. (С.80-131).

Муаллиф дуруст қайд мекунад, ки дар бозори хизматрасониҳои суғурта хизматрасониҳои гуногуни суғуртавӣ вучуд доранд, ки онҳо соҳаҳои дахлдор ва таҳти муҳофизат қарор гирифтани ҳуқуқҳо мебошанд, ки тибқи онҳо суғуртакунанда хизматрасонии суғуртавиرو пешниҳод мекунад. Бо ин радиф дар зербоби 2.1. самаранокии танзими давлатии фаъолияти суғурта аз рӯи намудҳои асосии хизматрасониҳои суғурта, таснифи вазифаҳои иттилооти идорӣ, шумораи агентҳои бозори хизматрасониҳои суғурта, нишондиҳандаҳои асосии ташкилотҳои суғуртаи Тоҷикистон ва динамикаи ҳаҷми даромад ва хароҷоти ташкилоти суғуртаи мамлакат арзёбӣ шудаанд. (С. 80-75).

Вобаста ба диққати инъикоси маънои устувории молиявии суғуртакунанда, ки аз тарафи муҳаққиқон баён шудааст, муаллиф камбудии онро камбудии онро ошкор намудааст: устувории молиявии суғуртакунанда танҳо як нишондиҳандаи статикӣ нест, балки раванDEST динамикӣ, ки қобилияти ширкатро барои муқовимат ба нобасомониҳои иқтисодии дохилӣ ва берунӣ, ҳангоми нигоҳ доштани қобилияти пардохт инъикос мекунад. Муҳим аст, ки ин устуворӣ на танҳо ба натиҷаҳои ҳозира маҳдуд намешавад, балки имкон медиҳад, ки рушди ояндаи ширкатро пешгӯӣ кунем, бо эътибор ба хатарҳои, ки мумкин аст дар оянда ба вучуд оянд. Устувории ширкат ба як қатор омилҳо вобаста аст, аз ҷумла захираҳои молиявии он, қобилияти идора кардани хатарҳо, самаранокии фаъолияти сармоягузорӣ ва қобилияти мутобик шудан бо тағйироти иқтисодӣ. Муҳим аст, ки ин мафҳум на танҳо бо вазъи кунунӣ алоқаманд аст, балки ба он ишора мекунад, ки чӣ гуна ташкилот метавонад қобилияти пардохти худро дар муҳити раванDҳои эҳтимолан хатарнок ва номаълуми оянда нигоҳ дорад. (С.100) Бо ин тавсеаи докторант пурра розӣ ҳастем.

Боби сеюми диссертатсия «Таҳлил ва арзёбии ҳолати муосири фаъолияти суғурта ва танзими давлатии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» унвон дорад, ки ҳолати имрӯзаи фаъолияти суғурта дар Тоҷикистон, вазъи сармоягузори ширкатҳои суғурта, талабот ва таклифот дар бозори хизматрасониҳои суғурта таҳлил шудаанд. (С.132-191).

Суғурта бештар дар шароити иқтисоди бозорӣ амал мекунад. Вай на танҳо барои қонеъ кардани талаботи асосии инсон ба амният, балки як манбаи муҳим барои ҷамъоварии маблағҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ва истифодаи самараноки он мебошад. Бозори суғурта як муҳити ҳоси иҷтимоиву иқтисодӣ аст, ки як соҳаи муайяни муносибатҳои пулиро дар бар мегирад, ки дар он объекти хариду фурӯш суғуртаи Ҷимоявӣ мебошад ва дар натиҷа арза ва тақозо дар ин соҳа шакл мегирад. Бозори суғурта метавонад ҳамчун системае, ки дар он воситаҳо барои муҳофизат аз хатарҳои гуногун, масалан, талафоти саломатӣ ё мол, ташаккул ва тақсим мешавад, баррасӣ карда шавад. Ин бозор ташкилотҳои суғуртаро, ки хизматҳои марбут ба муҳофизат аз чунин хатарҳоро пешниҳод мекунанд, дар бар мегирад. Вобаста аз ин муаллиф дар асосӣ нишондиҳандаҳои фаъолияти ташкилотҳои суғуртавӣ, даромади ташкилоти суғурда дар ММД-ро арзёбӣ намуда, дар мамлакат зарурати тақмил додани сохтори институтсионалии фаъолияти бахши суғуртаи иқтисодиёт ва бозори хизматрасониҳои суғуртавиرو зарур донистааст. (С. 134-138).

Дар диссертатсия омадааст, ки фаъолияти суғурта аз намудҳои дигари фаъолияти соҳибкорӣ тафовут дорад. Пеш аз ҳама, суғуртакунандаҳо масъулияти баландро ба зимма мегиранд. Фаъолияти суғурта ба Ҷимояи манфиатҳои молумулкии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ аз ҳисоби фондҳои пулии аз пардохти суғуртавии суғурташавандагон ташаккулёбанда, дар сурати фаро расидани ҳодисаи суғуртавӣ, равона гардидааст. Ба ин васила, сукути молиявии суғуртакунанда ба манфиати шумораи зиёди шахсон дахл мекунад. Вобаста ба ҳамин, вазъи эътимоднокии суғуртакунандаҳо сабаби муҳимтарини муносибати манфии аҳоли ба онҳо мебошад. Ҷамчунин муаллиф баҳри таъмини кори боэътимоди ташкилоти суғурта таҳлили вазъи молиявиро хоҷагидорӣ, муайяннамоии динамикаи тағйирёбии он, ошкор сохтани омилҳои таъсиргузор омилҳои зеринро чудо намудааст:

- кифояти захираҳои суғуртавӣ нисбат ба уҳдадорҳои ба зиммагирифта дар шартномаҳои суғурта; дар акси ҳол зарар ва аз даст рафтани қобилияти пардохт имкон дорад;

- ликвиднокии воситаҳои худӣ (сармояи изофа), ки асосан дар объектҳои амволи ғайриманқул ҷойгир карда шудаанд ва сармояи оинномавии кофӣ ҳамчун шартҳои риояи талабот нисбат ба қобилияти пардохт;

- самаранокии сиёсати сармоягузорӣ, ки ихроҷ ё хисороти қисме аз воситаҳои захираи суғуртавӣ ва сармояи худӣ аз муомилоти муфид ва ташаккули қарзи дебиториро истисно мекунад;

- тавозуни ҷузъдони суғуртаи дорои таваккали баланд ва маҳсулоти суғуртавии муосир. (С.148-149)

Иқтидори молиявии ташкилоти суғурта аз сармояи худӣ ва ҷалбшуда фароҳам меояд. Бо назардошти ин муаллиф сохтори иқтидори молиявии

намуда, қайд менамояд, ки он ба ширкатҳо дар якҷоягӣ бо қонунҳо ва нормаҳои бозор ба таърифу таҳияи шартҳои беҳтарин барои мизочон ва истеҳсоли хизматҳои арзишмандтар хизмат мекунад. Вобаста аз ин вазифаҳои асосии рақобат дар бозори суғуртаро гурӯҳбандӣ намудааст: танзимкунӣ; тақсимкунӣ; навоварӣ; мутобиқшавӣ; тақсимкунӣ (дар баъзе мавридҳо, эҳтимолан дубора); назоратӣ. (С.228)

Боби панҷуми диссертатсияи тақризшаванда «Роҳҳои асосии мукамалгардонии механизмҳои институтсионалии системаи танзими давлатии фаъолияти ташкилотҳои суғуртаи Тоҷикистон» номгузорӣ шудааст, ки алгоритми таҳлили институтсионалии фаъолияти суғурта ва танзими давлатии он таҳия гардида, механизмҳои танзими давлатии ташаккул ва рушди рақобати самаранок дар бозори суғурта тақсим дода шуда, асосҳои концептуалӣ ва самтҳои асосии таъмини комбинатсияи институтҳои танзими давлативу бозорӣ асоснок шудаанд. (243-294).

Механизми институтсионалӣ ҳамчун зерсистемаи функционалӣ, блоки механизми хоҷагидорӣ бо фароҳам овардани шароити ташкилӣ барои кори устувори ташкилоти суғурта, аз ҷиҳати қонунгузорӣ мустақкам намудани муносибатҳои иқтисодии ба вучуд омада, ба татбиқи босамари ҳадафу вазифаҳои ба миён гузошташуда мусоидат мекунад. Вобаста аз ин дар кори диссертатсионӣ барои таъмини институтсионалии танзими давлативу бозорӣ фаъолияти суғурта алгоритми таҳлили институтсионалии фаъолияти суғурта таҳия ва пешниҳод гардидааст (расми 5.1). Маҳз он барои муайяни фаъолияти якҷояи субъектҳо, хусусиятҳои муносибатҳои шартномавии онҳо, меёру қоидаҳои мушаххаси иҷтимоӣ, ки рафтори иштирокдоронро танзим мекунад мусоидат менамоянд. (С.244)

Тамсилаи дигаре, ки аз тарафи муаллиф баҳри танзими давлатии фаъолияти суғурта дар диссертатсия асоснок карда шудааст ҷолиби диққат аст: танзими фаъолияти ташкилотҳои суғурта бояд бо назардошти сохтори бахши суғурта, ки се марҳила дорад, сурат гирад: 1) таъсис ва воридшавӣ ба бозор, 2) фаъолият дар бозор, 3) барҳам хурда н ва хуруҷ аз бозор. Ҳар як аз ин марҳилаҳо бояд ба таври муфасссал арзёбӣ шуда, монеаҳо ва мушкилоти эҳтимолро баргараф кунад. (С.249-250)

Дар мукаммалгардонии системаи танзими давлативу бозорӣ ва таъминоти иттилооти он нақши муҳимро тадқиқоти маркетингии бозори суғурта мебозад. Вобаста аз ин дар диссертатсия алгоритми таҳқиқи бозори суғурта оварда шудааст. Маҳз ин бо омӯзиши талаботи бозор сурат гирифта, маҳсулоти мувофиқ истеҳсолу пешниҳод мешавад. Ҳамчунин фурӯш ҷиҳати ба даст овардан сегменти муайяни бозор ва онро аз рақибон муҳофизат кардан масъалагузорӣ мешавад. Мизоч ва талаботи он дар маркази таваҷҷуҳ қарор мегирад. (С.259)

Дар шароити муосир яке аз самтҳои афзалиятноки таъмини рушд фаъолияти инноватсионӣ мебошад. Дар ин росто муаллиф баҳри таъмини рақобатпазирии ширкатҳои суғурта чунин омилҳоро ҷудо намудааст:

1. Монеаҳо барои ворид шудан ба бозор — агар ширкатҳои нав ба осонӣ метавонанд ба бозор ворид шуда, рақобат кунанд, ин рушди инноватсияҳоро ташвиқ мекунад.

2. Тамаркузи ширкатҳо — агар чанд ширкати калон қисми зиёди бозорро (бештар аз 20%) ишғол кунанд, ин метавонад рақобатро маҳдуд карда, инноватсияҳоро осон намояд.

3. Ҳимояи манфиатҳои муштариён — муҳим аст, ки рақобат манфиатҳои муштариёно зеро хатар наандозад, балки онҳоро ҳимоя кунад.

4. Шаффофият — ташкилотҳои суғурта бояд прозорант кор кунанд, то муштариён бидонанд, ки чӣ гуна шароити суғурта ва хизматҳо пешниҳод мегарданд, ки ин низ барои беҳтар кардани бозор кумак мекунад. (С.275-276)

Дар хулоса ва пешниҳодот натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ва тавсияҳои хусусияти назариявӣ ва амалидошта нишон дода шудаанд.

Тасдиқи ифодаи натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар нашрияҳои илмӣ. Муқаррарот ва натиҷаҳои асосии қори диссертатсионии Муминзода А. дар 26 маводи илмӣ, аз ҷумла 16 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2 монографияи муаллифӣ инъикос ёфтаанд.

Арзёбии моҳияти диссертатсия, сатҳи қомилии он, эродҳо доир ба шаклگیری диссертатсия. Дар баробари дастоварду муваффақиятҳо, дар диссертатсияи тақризшаванда баъзе камбудҳои низ дучор мешаванд, ба монанди:

1. Дар раванди таҳқиқи асосҳои назариявӣ институтсионалии танзими фаъолияти суғурта, сохтори институтсионалии танзими давлатии фаъолияти суғурта бояд васеъ инъикос мегашт.

2. Дар қисмати дараҷаи таҳқиқи мавзуи таҳқиқот, ҳуб мебуд муаллиф сатҳи омӯзиши мавзӯро аз тарафаи олимони ватанӣ хориҷи мушаххас нишон меод.

3. Зербаби 2.3. таъмини зерсохтори иттилоотии танзими давлатии фаъолияти суғуртаи унвон дорад. Дар ин маврид муаллиф бояд низоми таъмини иттилоот, сохтори шабакавии иттилоотро дар танзими давлатии фаъолияти суғурта таҳқиқ мекард.

4. Дар боби 4-ум танзими давлатии суғурта, ҳамчун институти муҳими бозори молиявӣ ва вижагии хоси он ба таври саҳеҳ инъикос мегашт, арзиши илмӣ диссертатсия боз ҳам баланд мешуд.

5. Дар зербаби 5.3. саҳифаи 280 тамсилаҳои асосии танзими бозорҳои суғурта ва тавсифи он бо истифодаи тамсилаи англо-америкӣ ва ё либералӣ, олмонӣ дар доираи ҳуқуқи континенталӣ оварда шудааст. Вале татбиқи қадом тамсила дар танзими фаъолияти ташкилоти суғуртаи дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон муфид аст, муайян нагаштааст.

Мутобиқати мазмунӣ автореферат бо мазмунӣ диссертатсия. Таҳлилу таҳхис нишон дод, ки автореферати диссертатсия мазмуну мундариҷаи асосии таҳқиқоти диссертатсиониро дар худ таҷассум намуда, дорои навгониҳои илмӣ ва муқаррароти арзишманде мебошад, ки ба ҳимоя пешниҳод гардидаанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Кори диссертатсионии Муминзода Абдукарим дар мавзуи «Мукаммалгардонии танзими давлатии фаъолияти суғурта дар шароити муосир: назария, методология ва амалия (чанбаҳои институтсионалии он)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз ба талаботҳои низомномаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқат мекунад ва ҷавобгӯи муқаррароти Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (Қарори ХҚТ аз 30.06.2021, №267) мебошад.

10. Хулосаи умумӣ оид ба диссертатсияи тақризшаванда. Диссертатсияи Муминзода Абдукарим дар мавзуи «Мукаммалгардонии танзими давлатии фаъолияти суғурта дар шароити муосир: назария, методология ва амалия (чанбаҳои институтсионалии он)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз таҳқиқоти баитмомрасидаи мукаммалу пурра, фарогири хулосаю мулоҳизоти баланди илмӣ буда, ба талаботҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба таълифи рисолаҳои докторӣ ҷавобгӯ мебошад. Муаллифи он – Муминзода Абдукарим сазовори дараҷаи баланди илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси дархостшаванда мебошад.

Тақриздиханда:

**Муқарризи расмӣ, доктори
илмҳои иқтисодӣ, профессори
кафедраи молия ва суғуртаи
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон**

**Улугхоҷаева
Хосият Рауфовна**

Суроға: 734000, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17,
Телефон: +992 37 227-15-10,
Факс: +992 37 227-15-10.
E-mail: info@tnu.tj
Сомона: <http://www.tnu.tj>

Дурустии имзои “Улугхоҷаева Х.Р.”-ро тасдиқ мекунам.

**Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси ДМТ**

Шодихонзода Э.Ш.